

**ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ЖУРНАЛИ**
6 ЖИЛД, 8 СОН

**ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ**
ТОМ 6, НОМЕР 8

**JOURNAL OF LAW
RESEARCH**
VOLUME 6, ISSUE 8

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
д.ю.н., проф.
(Doctor of Law, Professor)
Абдурасулова Қумринисо Раимқуловна

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
д.ю.н., доцент
(Doctor of Law, Associate professor)
Файзиев Шохруд Фармонович

Ҳуқуқий тадқиқотлар журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет журнала Правовых исследований
Editorial Board Journal of Law research

12.00.01 - Давлат ва ҳуқуқ назарияси ва тарихи. Ҳуқуқий таълимотлар тарихи / Теория права и государства, История правовых учений / Theory of law and state, History of legal doctrines

ю. ф. д., проф. Ҳалимбой Бобоев
ю. ф. д., проф. Ахмедшаева Мавлюда
ю. ф. д., проф. Муҳиддинова Фирюза
ю. ф. д., проф. Адилходжаева Сурайё
ю. ф. д., проф. Сатторов Абдуғаффор

Yosuke Shamoto (Japan)
д.ю.н., проф. Артур Гамбарян
(Республика Армения)

12.00.02 - Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ. Молия ва божхона ҳуқуқи / Конституционное право; административное право; финансовое право / Constitutional Law; administrative law; financial right

ю. ф. д. Гулчехра Маликова
ю. ф. д. Хусанов Озод
ю. ф. н. Хван Леонид Борисович
ю. ф. д. Силиманова Светлана

Sung Un Lee (South Korea)
д.ю.н., доц. Пешкова Христина Вячеславовна
(Российская Федерация)

12.00.03 - Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи. Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ / Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право / Civil law; Business law; family law; Private international law

юримик фанлар доктори, профессор
Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган юрист Окюлов Омонбой,
Рузиев Рустам, Рузиназаров Шухрат,
Шомухамедова Замира, Баратов
Миродил, Бобокул Тошев

Dr. Ahmad Issa Altweissi (Jordan)

12.00.04 - Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Хўжалик процессуал ҳуқуқи. Ҳакамлик жараёни ва медиация / Гражданское процессуальное право; хозяйственное процессуальное право, арбитражный процесс и медиация / Civil Procedure Law; Economic procedural law, arbitration process and mediation

юримик фанлар доктори, профессор,
Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган юрист Эсанова Замира
Нормуродовна, Мамасидиков Музаффар

Jason A. Cantone Federal court center (USA)

12.00.05 - Меҳнат ҳуқуқи. Ижтимоий таъминот ҳуқуқи / Трудовое право; право социального обеспечения / The Labor law; Social security law

ю.ф.д., проф. Усманова Муборак Акмалхановна
ю.ф.н., доц. Гасанов Михаил Юриевич
ю.ф.н., доц. Сатторова Гулноза
ю.ф.н., доц. Муродова Гулнора

д.ю.н., проф. Денисов Глеб
(Российская Федерация)

12.00.06 - Табиий ресурслар ҳукуки. Аграр ҳуқуқ. Экологик ҳуқуқ / Природоресурсное право; аграрное право; экологическое право / Natural resource law; Agrarian law; Environmental law

Ю.ф.д., проф. Файзиев Шухрат Хасанович,
Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган
юрист ю.ф.н, доц. Скрипников Николай
Кузмич, ю.ф.д., проф. Усмонов Муҳаммади
Бахридинович, ю.ф.д., проф. Холмўминов
Жума, ю.ф.д., проф. Жўраев Юлдаш
Ачилович

Долгополов Кирилл Андреевич
(Российская Федерация)

12.00.07 - Суд ҳокимияти. Прокурор назорати. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятини ташкил этиш. Адвокатура / Судебная власть. Прокурорский надзор. Организация правоохранительной деятельности. Адвокатура / The judicial authority. Prosecutor supervision. Organization of law enforcement activities. Advocacy

Ю.ф.д., проф. Пўлатов Бахтиёр Халилович,
Ю.ф.д. Саломов Баҳром Саломович,
ю.ф.д., проф. Салаев Нодирбек Сапарбаевич
(Тошкент давлат юридик университети)

James B. Eaglin Федерал суд Маркази (АҚШ)
д.ю.н., проф. Кайрат Осмоналиев (Қирғизистон
Республикаси) к.ю.н., доц. Сергей Шошин
(Российская Федерация), д.ю.н., проф. Алексей
Кибальник (Российская Федерация), д.ю.н., проф.
Кудрявцев Владислав Леонидович (Российская
Федерация)

**12.00.08 - Жиноят ҳуқуқи. Криминология. Жиноят-ижроия ҳуқуқи /
Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право /
Criminal law and criminology; Criminally-executive law**

Ю.ф.д., проф. Кабулов Рустам, Ўзбекистон
Республикасида хизмат кўрсатган юрист,
ю.ф.д., проф., Рустамбаев Мирзаюсуп
Ҳакимович, ю.ф.д., проф. Ражабова Мавжуда
Абдуллаевна, ю.ф.д., проф. Зуфаров Рустам
Ахмедович, ю.ф.д., проф. Тахиров Фарход,
ю.ф.д., проф. Исмоилов Исомиддин,

Matthew Light (Canada), проф. Юлдошев Рифат
Раҳмаджонович (Республика Таджикистан),
д.ю.н., проф. Елене Антонян Александровна
(Российская Федерация), д.ю.н., проф.
Джансараева Рима Ернатовна (Республика
Казахстан), Кирил (Российская Федерация)

**12.00.09 - Жиноят процесси. Криминалистика. тезкор-қидирув ҳуқуқ ва суд экспертизаси /
Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскное право и судебная экспертиза / Criminal
procedure, criminalistics, operative-search law and judicial examination**

Ю.ф.д., проф. Иноғомжонова Зумратхон
Фатхуллаевна, ю.ф.д., проф. Пўлатов Юрий
Сайфиевич, ю.ф.д. Мухиддинов Фахриддин,
ю.ф.д., проф. Тўлаганова Гулчехра Заҳитовна,
ю.ф.д. Миразов Даврон

Kevin Curtin (USA), Jurgen Maurer (Germany),
д.ю.н., проф. Стойко Николай Геннадьевич
(Российская Федерация), Проф. Рыжаков
Александр Петрович (Российская Федерация),
д.ю.н., проф. Зайниддин Искандаров (Республика
Таджикистан), Проф. Сергей Пен (Республика
Казахстан), доц. Алексей Пурс (Республика
Беларусь)

12.00.10 - Халқаро ҳуқуқ / Международное право / International law

ю.ф.д., проф. Исмоилов Баҳодир,
ю.ф.д., проф. Маткаримов Гулчехра,
ю.ф.д., проф. Юлдашева Говхержан

Alexander Trunk (Germany)

Мусахҳиҳ: Нурмуҳаммад Ҳамидов

Дазайн - саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Кудрявцев Игорь Владимирович КЛАССИФИКАЦИЯ, СТРУКТУРА И ФУНКЦИИ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ.....	5
2. Донаев Бобуржон Иномжон ўғли ДАВЛАТ ХИЗМАТЧИЛАРИНИ РОТАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	15
3. Ismoilov Bekjon Salihovich NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR TA'LIMIDA XALQARO Hujjatlarning ANAMIYATI HAMDA ULARNING IJTIMOIY-HUQUQIY Tahlili.....	22
4. Хамдамова Фируза Уразалиевна ДОСТИЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ: «НИКТО НЕ ДОЛЖЕН ОСТАТЬСЯ БЕЗ ВНИМАНИЯ».....	31
5. Мусаев Қодирбек Абдуқодирович ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИДА БИТИМНИНГ ҲАҚИҚИЙ ЭМАСЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСПЕКТЛАРИ.....	38
6. Турабоев Ихтиёржон Қобилович ВАЛЮТА ҚОНУНЧИЛИГИНИ ЭРКИНЛАШТИРИШ: ЎЗБЕКИСТОН ТАЖРИБАСИ.....	46
7. Бабаев Джахонгир Исмаилбекович ИСТЕЪМОЛЧИЛАР ҲУҚУҚЛАРИНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	53
8. Гафуров Фарход Рашидович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДАН ЭЛЕКТРОН ВАЛЮТА ҚИММАТЛИКЛАРИНИ НОҚОНУНИЙ РАВИШДА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАРГА ОЛИБ ЧИҚИБ КЕТИЛИШИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ЧОРАЛАРИ ХУСУСИДА.....	63
9. Илмуратов Миракбар Усмонович ЖАЗОНИНГ МАЗМУН ВА МОҲИЯТИГА ДОИР ИЛМИЙ ҚАРАШЛАР.....	71
10. Садикова Ёркиной Салижоновна, Носирова Дилангиз Акбаровна ПОРАХЎРЛИК ЖИНОЯТЛАРИГА ҚАРШИ КУРАШИШИНИНГ ТАРИХИ.....	79
11. Садриддинов Шохрух Садриддин ўғли ҚИМОР ВА ТАВАККАЛЧИЛИККА АСОСЛАНГАН БОШҚА ЎЙИНЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ҲАМДА ЎТКАЗГАНЛИК УЧУН ЖИНОЙ ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ.....	86
12. Рахмонов Шухрат Наимович, Хамдамова Фируза Уразалиевна МЕЖДУНАРОДНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ УЗБЕКИСТАНА ПО УКРЕПЛЕНИЮ РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	94

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ JOURNAL OF LAW RESEARCH

**12.00.02-КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО**

Донаев Бобуржон Иномжон ўғли,
Гулистон шаҳар адлия бўлими бош маслаҳатчиси
E-mail:boburjondonayev@gmail.com

**ДАВЛАТ ХИЗМАТЧИЛАРИНИ РОТАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

For citation: Donaev Boburjon Inomjon ugli. IMPROVING THE ORGANIZATIONAL AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE ROTATION OF CIVIL SERVANTS. Journal of Law Research. 2021, 6 vol., issue 8, pp. 15-21

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2021-8-2>

АННОТАЦИЯ

Мақолада давлат хизматида ротация механизмини қўллаш ва унинг турлари, давлат хизматчиларга нисбатан ротацияни қўлашда мавжуд муаммолар кўрсатиб ўтилган ҳамда давлат хизматининг ташкил этилишида ротация институтини тўғри қўллаш орқали коррупцион ҳолатларни бартараф этиш аҳамити таҳлил этилган. Давлат хизматчиларини ротация қилишда айрим статистик маълумотлар, прогнозлар баён этилган. Таҳлил якунида хориж давлатларида давлат хизматчиларига нисбатан қўлланиладиган ротациянинг илғор тажрибаси ва ушбу соҳадани такомиллаштиришга оид таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: ротация, давлат хизматчилари ротацияси, горизонтал ва вертикал ротация, коррупция, лавозим номенклатураси бўйича ҳаракатланиш, меритократия.

Донаев Бобуржон Иномжон ўғли,
Главный консультант отдела юстиции
города Гулистан
E-mail:boburjondonayev@gmail.com

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЙ БАЗЫ РОТАЦИИ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ**

АННОТАЦИЯ

В статье освещается применение механизма ротации в государственной службе и ее виды, существующие проблемы в применении ротации к госслужащим и важность устранения коррупции за счет правильного использования института ротации в организации государственной службы. Приведены некоторые статистические данные и прогнозы по ротации государственных служащих. В результате анализа передовой опыт ротации государственных служащих в зарубежных странах был разработан и разработаны предложения по совершенствованию этой сферы.

Ключевые слова: ротация, ротация государственных служащих, горизонтальная и вертикальная ротация, коррупция, номенклатура вакансий, меритократия.

Donaev Boburjon Inomjon ugli,
Chief consultant of the department of justice of
the city of Gulistan.
E-mail:boburjondonayev@gmail.com

IMPROVING THE ORGANIZATIONAL AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE ROTATION OF CIVIL SERVANTS

ANNOTATION

The article highlights the application of the rotation mechanism in the civil service and its types, the existing problems in the application of rotation to civil servants and the importance of eliminating corruption through the correct use of the institution of rotation in the organization of civil service. Some statistical data and forecasts on the rotation of civil servants are presented. As a result of the analysis of the best practices for the rotation of civil servants in foreign countries, proposals were developed and developed to improve this area.

Keywords: rotation, rotation of civil servants, horizontal and vertical rotation, corruption, job nomenclature, meritocracy.

Давлат кадрлар сиёсати давлат хизматчиларининг ўз хизмат вазифаларини бажаришини таъминлашда уларнинг фақат шахсий ҳамда юқорида кўрсатилган сифатларига таяниб қолмай, балки кадрлар ўз-ўзини мунтазам ривожлантиришга мос механизм яратилиши керакдир. Сабаби, бугунги даврда давлат хизматчилари олдига аниқ амалий вазифалар қўйилмоқда ҳамда ушбу вазифаларни кечиктирмай бажарилишини таъминлаш муҳим аҳамиятга эгадир.

Кадрларни бошқариш, уларни тарбиялаш ва жой-жойига қўйиш борасида хилма-хил шакл ва услублар мавжудки, бугунги кунда улар орасидаги кадрларни бошқаришнинг энг самарали технологияларидан бири бу ротация механизми саналади. Сўнгги вақтларда кадрларни бошқариш соҳасидаги назариётчи олимлар ва амалиётчилар орасида давлат хизматида ротацияси тушунчаси ва унинг механизмлари борасида турли фикрларнинг мавжудлиги бахсга сабаб бўлмоқда.

Энциклопедик луғатда ротация (лот. "rotatio" сўздан олинган бўлиб, "айлана", "айланма ҳаракат") бу бирор-бир тизим элементларининг навбатли, босқичма-босқич ҳаракатланиши, дея тушунтирилган[1]. Келтирилган ушбу терминга асосланиб ротация – ходимларни иш фаолияти самарадорлигини оширишга ҳамда иш берувчининг маълум мақсадларини(кўп ҳолларда коррупцияни олдини олиш) амалга ошириш учун ходимларни бошқа лавозимга ўтказувчи ўзига хос тизим деб ҳисоблаш мумкин.

Давлат хизматининг кадрлар ротацияси дейилганда бошқарувнинг турли йўналишлари бўйича вазифалар билан таништириш мақсадида ходимни янги иш жойи ёки лавозимга ўтказиш ёки тайинлаш, бунда ходимнинг билимини маълум даражада ошириш, малака ва кўникмасини шакллантириш асосий мақсад қилиб олинади[2]. Шунга кўра, давлат хизматчиларнинг ротацияси меҳнат муносабатларидаги ходимлар ротациясининг бир кўриниши ҳисобланиб, иш берувчи сифатида давлат ўз хизматчиларининг иш фаолияти самарадорлигини ошириш, уларни таркибини янгилаш ҳамда коррупцион ҳоллатларни бартараф этиш учун хизматчиларни лавозими бўйича ҳаракатлантириш тизими деб қайд этсак бўлади.

Ходим томонидан коррупциявий ҳаракатларни ёки ҳуқуққа хилоф бошқа ҳаракатларни содир этишининг олдини олиш, жамоада ходимлар орасидаги муҳитни соғломлаштириш ва бошқа мақсадларда кадрларни лавозим номенклатураси бўйича ҳаракатланиши билан ротация механизмини фарқлаш лозим. Лавозим номенклатураси бўйича ҳаракатланишда ходимларнинг лавозим алмашинуви олдиндан аниқ белгилаб қўйилган бўлади.

И. Таировнинг қайд этишича, одатда ротацияга меҳнат муносабатларида юзага келган муаммони тез ва оддий ҳал қилиш механизми сифатида қараб келинган, яъни иш жараёнига мос келмаган ходим бошқа иш жойи ёки лавозимга тайинланиши билан жамоадан чиқариб юборилган ва меҳнат жараёни яна ўз изига тушиб қолган. Бироқ бундай қарорлар қабул қилиш орқали муаммони ҳал қилишга ҳаддан ташқари ишониш жамоада беқарорликни вужудга келтиради, кадрлар қўнимсизлиги юзага келиб, раҳбарият обрўсизланишига олиб келади, шунингдек салбий ҳолатларнинг шу жамоада қотиб қолмасдан (махаллийлашмасдан), аксинча бошқа жамоаларга кўчиши (интеграция) га сабаб бўлади[3].

Соҳадаги қонунчиликни қўллаш амалиётда кўришимиз мумкинки, ротация институти бирон ташкилотда амалга оширилаётганда олдиндан режа қилиб олинмайди ҳамда ротация учун маълум асослар вужудга келганда қўлланилади.

Давлат ходимларининг бир лавозимдан бошқа лавозимга ўтказилиши "горизонтал" ва "вертикал" тарзда амалга оширилади. Горизонтал ротацияда ходим битта структурада ўзига тенг лавозимда шахс билан ўрин алмашади. Вертикал ротация эса, ходимнинг ўз лавозимидан юқори поғонадаги лавозимга ёки пастки поғонадаги лавозимга ўтказилиши ҳисобланади. Давлат хизматчиларининг "горизонтал" ва "вертикал" кўчирилиши лавозимлиги шундан келиб чиқадики, ходимнинг битта лавозимда узоқ муддат фаолият юритиши меҳнат унумдорлигини пасайтиради, ходим ўз дунёқарашида битта иш жойи доираси билан чегараланади, камчиликларга кўникиб қолади, ўз меҳнат фаолиятини янги шакл ва услублар билан бойитиб боришни, ўз устида ишлашни тўхтатиб қўяди. Иш жойларининг ўзгартирилиши вазиятни таққослашга, янги шароитларга тезроқ кўникишга имконият беради[4] деб тушунтириш берилади.

Маълумки, давлат хизмати фаолияти айнан битта қонун ҳужжати билан тартибга солинмайди, ҳар бир давлат органи ўз фаолияти бўйича қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжат билан тартибга солади. Демак, давлат хизматчиларини ротация қилишда ҳам, тегишли давлат органининг махсус норматив-ҳуқуқий ҳужжатида кўрсатилган нормалар асосида амалга оширилади. Давлат махсус хизматларидан бири бўлмиш солиқ органларида ротацияни амалга ошириш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорига илова тарзда қабул қилинган, “Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси тўғрисида”ги низомида кўрсатиб ўтилган. Ушбу низомнинг 15-бандига асосан, коррупция ва бошқа суиистеъмолчиликларнинг пайдо бўлишига йўл қўймаслик ва олдини олиш, ходимнинг шахсий ва ишчанлик фазилатларини, унинг фаолияти самарадорлигини тизимли ўрганиш, шунингдек, солиқ органлари фаолиятининг турли йўналишларида билим ва тажрибага эга кадрлар захирасини шакллантириш мақсадида ходимлар ротация қилинади деб қайд этилган. Кўришимиз мумкин, ушбу низомда ротация қилишнинг умумий жиҳатлари кўрсатиб ўтилмоқда ҳамда меҳнат қонунчилигига ҳавола қилиш орқали ротацияни амалга оширишни белгиламоқда.

Ички ишлар органлари ходимларини ротация қилиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорига илова тарзда қабул қилинган “Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисида”ги низомда қайд этилиб ўтилган. Ушбу низомнинг 65-бандига кўра, ички ишлар органларида раҳбар лавозимларни эгаллаган ходимлар фаолиятининг самарадорлигини ошириш, коррупция ва ваколатлар суиистеъмол қилинишининг олдини олиш, шахсий таркиб орасида соғлом муҳитни таъминлаш мақсадида ходимлар амалий иш тажрибасини ва касбий тайёргарлик даражасини инобатга олган ҳолда тенг лавозимга, жумладан бошқа туман (шаҳар, вилоят) ёки таркибий тузилмага, қоида тариқасида, эгаллаб турган лавозимида уч йил ишлаганидан сўнг, ротация тартибида ўтказилиши мумкин.

Ички ишлар органларида кўришимиз мумкин, ротация фақатгина ходимни тенг лавозимга бошқа ишга ўтказилишини назарда тутмоқда. Алоҳида қайд этиш жоизки, давлат хизмати фаолиятида ротация институтини қўллашнинг ҳуқуқий асослари ҳар бир давлат органининг махсус норматив-ҳуқуқий ҳужжатларида белгилаб қўйилган. Ҳар бир давлат органи ўз хизмат фаолиятидан келиб чиқиб ходимларига нисбатан ротация қўллашни жорий қилган.

Шу сабабли, ротация механизми бўйича айрим фарқлар юзага келишига олиб келган деб ҳисоблаймиз.

Ротация соҳасида хориж тажрибаси муҳим аҳамият касб этади. Давлат хизматида ротацияни қўллашда мансабдор шахсларнинг назорати ва жавобгарлиги, манфаатлар тўқнашувига йўл қўймаслик, давлат бошқарувининг шаффофлиги ва ошкоралигини таъминлаш масалаларига катта эътибор беришади.

Япония давлат хизматчиларини тайёрлашда ротация тизимига алоҳида муҳим роль ажратилади. Давлат хизматида маълум бир иш ўрнида 2–3 йил давомида ишлаб келаётган ходимларни горизонтал ва вертикал бўйича кўчириб боришдан иборат. Бошқача қилиб айтганда, 2–3 горизонтал кўчиришлардан сўнг вертикал ротация бўлиб ўтади, яъни лавозимга кўтарилиш, яна кўпроқ ҳақ тўланадиган лавозимга ўтказилишни англатади. Ротация, шунингдек, давлат хизматчисида ўз дунёкарашини кенгайтиришга, ташкилотига янада кенгроқ томондан қарашни ривожлантиришга рағбат уйғотади. Департамент бошлиқлари, вазирлар, мэрлар ва бошқалар ўз вақтида ротация босқичларини ўтиб, ўзларидан пастрок лавозимларни эгаллаган бўладилар. Яъни давлат хизматида хизматчи босқичма-босқич лавозим даражаларини эгаллаб, кўтарилиб боради. Ротация ходимнинг розилигисиз ўтказилади. Бу ерда ёндашув ўта аниқдир – у давлат хизматига кирди ва демак, ўз давлатига максимал фойда келтириши лозим[5].

Хитой халқ Республикасида ротация давлат хизматчилари эришган ютуқлари учун турғунлик воситасидан чиқиш сифатида кўрилади. Бутун айланиш тузилишини қўллаб-қувватловчи принципи - бу ривожланган қирғоқ минтақаларидан кам ривожланган минтақаларга - ички қисмга кадрлар ротацияси амалга оширилади. Кадрларни ротация қилиш ҳар беш йилда бир марта амалга оширилади. Ротация жараёни амалга оширишни Меҳнат вазирлиги бошқаради. Хитой Халқ Республикаси вертикал ротацияни осонлаштириш учун пенсия ёшини паст белгилаб қўйди: аёллар учун 50, эркаклар учун 55. Ушбу буйруқнинг афзаллиги шундаки, пенсия даражаси пастлиги ишчи кучини ёшартиришга ёрдам беради. Хитой Халқ Республикасида ротация қилиш учун ходимларнинг хизматни ўташ муддати аниқ қилиб белгиланганлиги, ротацияни тизимли равишда амалга оширилиши ҳамда ҳар бир ротация учун махсус органининг бириктирилиши давлат хизматида коррупциянинг камайишига олиб келмоқда дея оламиз[6].

Расмий доирадаги Хитой Халқ Республикаси вакиллари билан учрашувда, давлат хизматини ривожлантириш бўйича Ўзбекистон ва Хитой Республикалари ўртасидаги ҳамкорлик йўналишлари доираси жорий йилдан бошлаб кенгайдиган бўлди. Давлат органларида коррупцияни олдини олиш бўйича самарали механизмларни биргаликда ишлаб чиқиш, давлат хизматчиларига ҳалоллик ва одоб-ахлоқ қоидаларини сингдиришга қаратилган ўқувларни ташкил қилишда ҳамкорлик қилиш, давлат хизматида коррупцияни олдини олиш инструменти ҳисобланган ротация институти бўйича Хитой тажрибасини ўрганиш масалалари бўйича ўзаро келишувга эришдилар[7]. Бунинг ўзи ҳам Хитой Халқ Республикасида давлат хизматчиларига нисбатан ротацияни қўллашнинг коррупцияни олдини олишга таъсирини кўрсатиб турибди.

Германия Федератив Республикасида ротацион тизим ходимларга давлат бошқарувининг муҳим бўлимлари билан танишиш ва унинг жараёнлари ва ташкил этилиши тўғрисида ҳар томонлама тушунча беришга имкон беради. Бу муваффақият қозонишнинг асосий омили бўлиб, у нафақат ходимларга бағишланган бўлиши, балки самарали алоқада бўлишлари ва бошқа бўлимлар билан ҳамкорлик қилиши, шу билан транзаксия харажатларини камайтиради[8]. Германия ротация тизими давлат хизматчиларига нисбатан қўллаш аниқ белгилаб қўйилганлиги хизматчилар ўртасида буни тўғри қабул қилиш табиий ҳол сифатида қаралади. Давлат хизматида ротацияни қўллаш хизматчиларнинг коррупция йўл қўйиш ҳавфини камайтиради деб ҳисобланади. Шунга қарамай, ушбу тизим коррупцияни олдини олувчи ягона метод сифатида қаралмайди ҳамда давлат хизматчиларининг иш самарадорлигини оширишни таъминловчи институт бўлиб хизмат қилади.

Республикаларда давлат хизматчиларига нисбатан ротация тизимини аниқ механизмларини ишлаб чиқилмаганлиги, айнан бир шахснинг хоҳиш иродасига боғлиқ бўлганлиги, айрим давлат органларида ротация қилинувчи лавозимлар тоифасининг аниқ кўрсатилмаганлиги ҳамда ротациянинг фақатгина бир кўринишидан фойдаланилаётганлиги бир қатор муаммоларга сабаб бўлмоқда.

Биринчидан, давлат хизматчиларини ротация қилишда мавжуд қонунчиликда коррупцияни ҳавфини камайтириш давлат органларида соғлом муҳитни шакллантириш асосий мақсад қилиб олинган. Ваҳоланки, ушбу тизимнинг ўзи коррупцион тизимни қўллашга шароит яратиб бермоқда. Коррупцияга қарши курашиш агентлиги 2020 йилда содир этилган жиноятлар статистикасининг хулосасига кўра, коррупцион жиноятлар содир этилишида давлат хизматчиларини танлов асосида саралаб олиш, лавозимга тайинлаш ва юқори лавозимларга кўтаришнинг шаффоф тартиби йўқлиги сабабли 50 нафар шахсга нисбатан жиноят иши кўзғатилган[9].

Ўрганишларимиздан шуни айтиш жоизки, бир йилда айнан бир ташкилий тузилмада ротация қилинган ходимлар сони 45-50 нафарни ташкил этади. Ваҳоланки, ушбу рақамларни Германия Федератив Республикаси билан таққослаганда икки бароборга кўп миқдорни ташкил этади. Бунинг сабаби сифатида давлат хизматчиларини ротация қилишда белгиланган муддат нормаларда қоида тариқасида кўрсатиб ўтилганлигини келтиришимиз мумкин. Шу орқали мансабдор шахслар давлат хизматчиларини ротация қилишда кўрсатилган муддатга амал қилишмайди.

Мавжуд қонунчиликда ротациянинг фақат горизонтал кўринишдаги шакли қўлланилади. Яъни давлат хизматчисини ротация қилишда фақатгина олдинги лавозимга тенг бўлган лавозимга ротация қилинади. Ушбу ҳолат фақатгина постсовет давлатлари қонунчилигида учратишимиз мумкин. Аксинча Европа, Лотин Америкаси ҳамда Шарқий Осиё давлатларида вертикал ҳамда диагонал ротациядан ҳам ўринли фойдаланиётганлигини гувоҳи бўламиз. Шу орқали, шахсларнинг хизмат поғоналари бўйича кўтарилишини назарда тутувчи меритократия тамойилидан кенг фойдаланилади.

Иккинчидан, айрим давлат хизмати органлари фаолиятини ташкил этишда ротацияни қўллаш бўйича аниқ механизм яратилмаган. Яъни қай ҳолатда хизматчини ротация қилишга шароит туғилади ёки ротация қилинган ходим учун қанча муддатда ишга киришиши каби ҳолатлар кўрсатилмаган. Ротация қилинган давлат хизматчиси кўп ҳолларда эски лавозими бўйича белгиланган вазифаларини тугатиб улгурмасдан ротация қилинган жойига ўтиб кетади. Эски лавозимдаги вазифалар ротация қилинган ходим ўрнига тайинланган лавозим учун кўплаб тўсиқ бўлиб қолади.

Қолаверса, қисқа муддатда ротацияга учраган ходимнинг хизмат фаолиятида самарадорлик сезиларли даражада пасаяди. Ушбу ҳолатда давлат хизматчиси бирор бир лавозим бўйича мутахассисликни тўлиқ ўрганиб унга мослашмасдан туриб бошқа лавозимга ротация қилиниши мумкин. Ушбу ҳолат туфайли хизмат фаолиятининг давомийлиги ёмонлашади ва масъулият хисси ноаниқ бўлиб қолади. Бошқача айтганда, давлат хизматида режалаштирилган ва амалга ошириши лозим бўлган ишлар давлат хизматчиси томонидан доимий равишда ижро этилмагани ва масъул шахс тез-тез ўзгариб туриши сабабли, нафақат давлат хизматининг давомийлиги ёмонлашади, балки кимнинг масъулияти хизмат режасининг қаердан қаерга боришини ҳам англаш қийин бўлиб қолади.

Учинчидан, давлат хизматчиларни ротация қилишни ҳуқуқий асосларини таҳлил қилганимизда тегишли давлат органининг раҳбари яъни вазир, қўмита ёки агентлик раиси ротация қилинувчи ходимларни рўйхатини, тартибини белгилайди. Ушбу ҳолатни айнан бир шахс зиммасига юклаш кўплаб субъектив ҳолатларни келтириб чиқаради деб ҳисоблаймиз. Раҳбар ходим ўзи билган ҳамда таниган ходимни ротация қилиш ёки юқори мартабага кўтариши бошқа ходимларда хизмат фаолиятига нисбатан салбий қарашларни юзага келишига замин яратади.

Амалиётда шуни гувоҳи бўламизки, иш берувчи ходимини кўп ҳолларда тергов жараёнларидан чалғитиш ёки янги раҳбар бўлиб тайинланганда ўз олдига ишончли

кадрларини йиғишга уринади. Ушбу ҳолатда режадан ташқари ротация ёки ротация қилиш учун белгиланган муддатга қоида тариқасида қараб ундан фойдаланиш юқоридаги ҳолатни амалга оширишга ўзига хос ҳуқуқий асос билиб хизмат қилади. Бу орқали, давлат хизматида таниш-билишчилик ҳолатлари ва бошқа коррупцион ҳолатларни келтириб чиқарувчи вазиятлар яратилишига имкон яратилади. Бундай турдаги жиноятлар салмоғи бугунги кунда ошиб бормоқда.

Тўртинчидан, давлат хизматида фаолият юритаётган давлат хизматчилари кадрлар ротация тизимини ўзлари учун ижобий ҳамда самарали ҳолат сифатида қабул қилишмайди. Буни қуйдаги ўтказилган сўровномадан ҳам билиб олишимиз мумкин. Танлаб олинган респондентлар ротация қилинишдаги муддат бўйича “агарда бошқа туман(шаҳарга) ротация қилинишга рози бўлсангиз, унда қайси муддатга?” деган саволга: “3 ойга” деб – 15(20%), “6 ойга” деб – 3(4%), “1 йилга” деб – 19(25%), “3 йилга” деб – 17(22), “ротация қилинишга қаршиман” деб – 20(26%) жавоб олинди. Бундан кўриниб туринибдики, давлат хизматчиларининг кўпчилиги ўз иш ўрнини алмаштирмоқчи эмас (26%), розилик берганлар учун эса (25%) асосан 1 йиллик муддат маъқул тушмоқда[10].

Юқоридаги муаммога сабаб сифатида шуни келтира оламизки, кўплаб ходимлар эски иш лавозимига ҳамда вазифаларига мослашиб қолганлигидан янги соҳани ва эски ишидан фарқ қилувчи маъсулиятни қабул қилишни хохламайди. Ротацияни афзал кўрмайдиган ходимлар асосан ўрта ҳамда ёши катта ходимлар орасида учрайди. Агар ушбу ходимлар мажбуран ротация қилинса, янги борган иш жойига нисбатан маъсулятсизлик, самарадорликнинг паст бўлиши каби ҳолатлар кузатилиши мумкин. Қолаверса, давлат органлари томонидан хизматчиларнинг розилигисиз ротация қилишда, кўп ҳолларда уларнинг оилавий шароити, турмуш даражаси, соғлиғи ҳамда бошқа шахсий ҳолатлари тўлиқ ўрганилмайди. Натижада, юқоридаги каби ротацион тизимга нисбатан салбий фикрлар пайдо бўла бошлайди.

Юқорида келтирилган муаммоларни ҳал қилиш учун қонунчиликни такомиллаштириш учун қуйдаги таклифларни қабул қилиш лозимлигини кўрсатиб ўтамиз:

давлат хизматчиларига хизмат фаолияти давомида юқори мансабга кўтарилиш ёки тушиш учун амалга ошириладиган вертикал ротацияни жорий этиш;

хизматчиларни вертикал ротация қилишдан олдин 2-3 маротаба горизонтал ротация қўллаш орқали хизмат фаолиятини тизимли айланишини таъминловчи нормани киритиш;

хизматчиларга нисбатан ротация қўллашда режадан ташқари ротация ҳамда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда келтирилган муддатларга нисбатан “қоида тариқасида” деган жумлани олиб ташлаш;

давлат хизматчиларини ротация қилишда ҳар бир давлат органида махсус ротация билан шуғулланувчи махсус комиссияни ташкил қилиш ҳамда давлат хизматчисини самарадорлигини оширишни белгиловчи иновацион тизимлардан(KPI) фойдаланиш;

юқори мартабали мансабдор шахсларга нисбатан ротация тизимини қўллаш бўйича ваколатни махсус орган(Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги) бериш;

қонун чиқарувчи ҳамда суд ҳокимиятида аниқ белгиланган ротация механизминини ишлаб чиқиш;

давлат улуши мавжуд бўлган иқтисодий корхоналар, банклар, молия ва суғурта ташкилотларида ротация тизимини қўллаш ва шу кабилардир.

Юқорида келтирилган таклифлар катта маблағ талаб қилувчи ҳаракатлар бўлиб, ушбу ҳолат кўп жиҳатдан қонун чиқарувчи ҳокимиятнинг иродасига боғлиқ бўлиб қолади. Ушбу тизимни яратган ҳамда самарали фойдаланаётган давлатларга эътибор қаратадиган бўлсак, уларнинг қудратли молиявий базаси яратилганлигига, ушбу соҳа учун бюджетдан катта маблағлар ажратилаётганлигига амин бўламиз. Шунга кўра, юқоридаги келтирилган муаммо ва таклифлардан хулоса қиладиган бўлсак, давлат хизматчиларини ротация қилишда етарлича ҳолатлар иш самарадорлигини пасайишга ҳамда коррупцион ҳолатларни келтириб чиқаришга олиб келмоқда.

Иктибослар/Сноски/References:

1. Новая российская энциклопедия. Т. IV(1). М., 2015. С. 343; Государственная служба. Энциклопедический словарь / под общ. ред. В. К. Егорова, И. Н. Барцица. М., 2008. С.317 (New Russian encyclopedia. T. IV (1). M., 2015.S. 343; Public service. Encyclopedic Dictionary / under total. ed. V. K. Egorova, I. N. Bartsitsa. M., 2008. -P. 317);
2. Дикажев И.М. Ротация кадров в органах внутренних дел: проблемы и перспективы // Вестник Владимирского юридического института. 2014. №2. 98-с (Dikazhev I.M. Rotation of personnel in the internal affairs bodies: problems and prospects // Bulletin of the Vladimir Institute of Law. 2014. No. 2. -P. 98);
3. Tairov I. (2018) "MODERN TECHNOLOGIES OF PERSONNEL ADMINISTRATION," ProAcademy: Vol. 1: Iss. 1, Article 27. // <https://uzjournals.edu.uz/proacademy/vol1/iss1/27>;
4. Дятлов В.А. Кибанов А.Я., Пихало В.Т. Управление персоналом. М., ПРИОР, 2004. 365с (Dyatlov V.A. Kibanov A.Ya., Pihalo V.T. Personnel Management. M., PRIOR, 2004. -P. 365);
5. Ноздрачев А. Ф. Институт ротации в системе государственной гражданской службы // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2019. № 5. С. 5—22 (Nozdrachev AF Institute of rotation in the system of state civil service // Journal of foreign legislation and comparative jurisprudence. 2019. No. 5. -P. 5-22). DOI: 10.12737/jflcl.2019.5.1;
6. Ноздрачев А. Ф. Институт ротации в системе государственной гражданской службы // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2019. № 5. С. 5—22 (Nozdrachev AF Institute of rotation in the system of state civil service // Journal of foreign legislation and comparative jurisprudence. 2019. No. 5. -P. 5-22). DOI: 10.12737/jflcl.2019.5.1;
7. Ўзбекистон ва Хитой ўртасида коррупцияга қарши курашиш соҳасида икки томонлама ҳамкорлик йўлга қўйилмоқда (Bilateral cooperation in the fight against corruption is being established between Uzbekistan and China) <https://anticorruption.uz/uzc/item/2021/02/25/ozbekiston-va-khitoj-ortasida-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-ikki-tomonlama-hamkorlik-jolga-qojilmoqda>;
8. Raphael Marbach, Carolin Steffens, Marius Herr, Jan Ziekow, Elements of Success and Ideas for Transfer Based on Germany's Dual Public Administration Education. B. Published by Internationale Zusammenarbeit (GIZ) 2018 y. 18-p;
9. 2020 йилда содир этилган коррупциявий жиноятлар статистикаси (Statistics of corruption crimes committed in 2020) <https://anticorruption.uz/uzc/item/2021/04/20/2020-yilda-sodir-etilgan-korrupsiyaviy-jinoyatlar-statistikasi>;
10. Хусаинов У.Ш. Институт ротации в системе государственной власти: понятие и сущность // Актуальные вопросы юридических наук: мат. II междуна. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2015 г.) Челябинск: Два комсомолства, 2015. с. 79-80. (Khusainov U.Sh. The Institute of Rotation in the System of State Power: Concept and Essence // Act of Issues in Legal Sciences: Mat. II international. scientific. conf. (Chelyabinsk, February 2015) Chelyabinsk: Two Komsomol, 2015. p. 79-80).

**ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ЖУРНАЛИ**
6 ЖИЛД, 8 СОН

**ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ**
ТОМ 6, НОМЕР 8

**JOURNAL OF LAW
RESEARCH**
VOLUME 6, ISSUE 8

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000